- 2. Cilt -

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK

- Genişletilmiş 2. Basım -

Editör: Lütfi Sunar

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK | 2. CİLT

Editör: Lütfi Sunar

Yayın No. : 2105
Sosyoloji No : 122
Toplumsal Yapı Araştırmaları Dizisi No: 3
2. Cilt ISBN : 978-605-7928-14-6
Takım ISBN : 978-605-7928-13-9
1. Basım : Matbu Kitap, İstanbul, Ocak 2016
2. Basım : Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara: Ekim 2018

© Copyright 2018, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-
Yayıma Hazırlayan : Merve Akkuş Güvendi

Tasarım : Seyfullah Bayram

Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı

Sunar, Lütfi.
Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik (2 cilt) / *Editör: Lütfi Sunar*
Genişletilmiş 2. Basım. XIV + 304 s. 19,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
Takım ISBN: 978-605-7928-13-9, 2. Cilt ISBN: 978-605-7928-14-6
1. Toplumsal Tabakalaşma 2. Sınıf 3. Toplumsal Yapı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

- 2. Cilt -

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK

- Genişletilmiş 2. Basım -

Editör: Lütfi Sunar

nobel

TOPLUMSAL YAPI
ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

Türkiye'nin toplumsal yapısı hızlı ve daimi bir değişim ve farklılaşma süreci içerisindedir. Bu değişim sürecinin anlaşılması ve açıklanması için kapsamlı ve sürekliliği olan araştırmalara ve yeni perspektiflere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda Lütfi Sunar tarafından yürütülen Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı kapsamında toplumsal değişim, tabakalaşma ve hareketlilik alanlarında araştırmalar yapılmakta, etkinlikler gerçekleştirilmekte ve yayınlar yapılmaktadır. Program ile ilgili güncel bilgilere tyap.org adresinden erişilebilir.

Dizide Yer Alan Kitaplar

Lütfi Sunar, *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar*

Lütfi Sunar, *Tabakalaşma Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Temel Meseleler*

Lütfi Sunar (Ed.), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Değişim (Yenilenmiş Dördüncü Baskı)*

Lütfi Sunar (Ed.), *Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik, 2 Cilt (Genişletilmiş İkinci Baskı)*

Lütfi Sunar

Lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde ve doktora eğitimini de 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sosyolojik teori, şarkiyatçılık, öteki, toplumsal değişim, tabakalaşma ve meslekler alanlarında çalışmalar ve araştırmalar yapmaktadır. *Marx ve Weber'de Doğu Toplumları, Türkiye'de İş Ortaklıkları, Marx an Weber on Oriental Societies, Türkiye'de Toplumsal Değişim, Eurocentrism at the Margins: Encounters, Critics and Going Beyond* ve *Debates on Civilization in the Muslim World: Critical Perspectives on Islam and Modernity* adlı kitapları ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

İçindekiler

2. CİLT

Yazarlar Hakkında **IX**

İkinci Baskıya Önsöz **XI**

IV. BÖLÜM: TABAKALAŞMANIN ZEMİNLERİ

Türkiye'de Değişen Sosyo-Ekonomik Yapı İçerisinde Meslekler, *Lütfi Sunar & Yunus Kaya* 3

Sınıflar ve Duyguları: Tabakalaşma Çalışmalarında Duygulara Yer Açmak, *Merve Betül Üçer* 53

Sosyal Tabakalar ve Kentsel Katmanlar: İstanbul'da Mekânsal Ayrışma Biçimleri, *Seran Demiral* 71

V. BÖLÜM: TOPUMSAL YAPIDA EŞİTSİZLİKLER

Türkiye'de Sağlık ve Tabakalaşma: Eşitsizliklerinin Sağlıkta Tabakalaşmaya Etkisi, *Z. Nurdan Atalay Güneş & Hasan Tekgüç* 103

Türkiye'de Tabakalaşma ve Spor, *Murat Yüksel* 123

Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Müzik, *Uğur Zeynep Güven* 153

Türkiye'nin Sosyal Dokusunda Değişen ve Değişmeyen Unsurlar: Eşraf Aileleri ve Eğitim, *Gül Özsan* 179

Eğitimde Eşitlik Yanılsaması: Türkiye'de Eğitimde Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi, *Taner Atmaca* 215

Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik, *Özgür Arun* 255

Gıda, Beslenme ve Toplumsal Eşitsizlikler, *Erhan Akarçay* 283

Dizin **303**

İÇİNDEKİLER (2 CİLT)

1. CİLT

1. Giriş: Türkiye'de Tabakalaşma ve Eşitsizliği Tartışmak, *Lütfi Sunar*

I. BÖLÜM: SINIF TARTIŞMALARI

2. Sınıfın Sonu mu? Sınıf Tartışmalarının Gidişatı, *Cengiz Yanıklar*
3. Türkiye'de Sınıflara Tarihsel Bir Bakış: Devlet, Ekonomi ve Sosyal Sınıflar, *Kadir Yıldırım*

II. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE DEVLET TOPLUM VE EKONOMİ

4. Neoliberal Dönemde Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Değişen Orta Sınıf, *Cengizhan Yıldırım*
5. Türkiye'de Refah Devleti'nin Dönüşümü: Yeniden Dağıtım ve Sınıfların Değişimi, *Z. Nurdan Atalay Güneş & Hasan Tekgüç*

III. BÖLÜM: DEĞİŞEN SINIFLAR

6. Neoliberalleşen Türkiye'de İşçi Sınıfının Parçalanması, *K. Cem Özatalay*
7. Proletarya ile Orta Sınıf Arasında: Siyasi Aktör Olarak Prekarya, *Aslı Vatansever*
8. Küresel Ekonomide Yöneticiler, *Yunus Kaya ve Nathan D. Martin*
9. "Kendinizin CEO'su Olun!": Kendi Kendini Yöneten Bilgi İşçileri, *Meltem Yılmaz Şener*
10. En Alttakiler, Ötekiler, Kenardakiler: Türkiye'de Sınıf-Altı, *Alev Erkilet*
11. Türkiye'de Kırsal Tabakalaşma: Tarım Politikaları, Mülkiyet ve Kırsal Sosyal Yapı, *Serdar Nerse*
12. Muhafazakâr Burjuvazinin Oluşumu ve Genel Sınırları: MÜSİAD Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme, *Cihad Özsöz*

2. CİLT

4. BÖLÜM: TABAKALAŞMANIN ZEMİNLERİ

13. Türkiye'de Değişen Sosyo-Ekonomik Yapı İçerisinde Meslekler, *Lütfi Sunar & Yunus Kaya*
14. Sınıflar ve Duyguları: Tabakalaşma Çalışmalarında Duygulara Yer Açmak, *Merve Betül Üçer*
15. Sosyal Tabakalar ve Kentsel Katmanlar: İstanbul'da Mekânsal Ayrışma Biçimleri, *Seran Demiral*

5. BÖLÜM: TOPUMSAL YAPIDA EŞİTSİZLİKLER

16. Türkiye'de Sağlık ve Tabakalaşma: Eşitsizliklerinin Sağlıkta Tabakalaşmaya Etkisi, *Z. Nurdan Atalay Güneş & Hasan Tekgüç*
17. Türkiye'de Tabakalaşma ve Spor, *Murat Yüksel*
18. Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Müzik, *Uğur Zeynep Güven*
19. Türkiye'nin Sosyal Dokusunda Değişen ve Değişmeyen Unsurlar: Eşraf Aileleri ve Eğitim, *Gül Özsan*
20. Eğitimde Eşitlik Yanılsaması: Türkiye'de Eğitimde Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi, *Taner Atmaca*
21. Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik, *Özgür Arun*
22. Gıda, Beslenme ve Toplumsal Eşitsizlikler, *Erhan Akarçay*

Yazarlar Hakkında

Alev Erkilet, İstinye Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; modernleşme, toplumsal hareketler, kent ve yoksulluk konularında çalışmaktadır.

Aslı Vatansever, Berlin Humboldt Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulunmaktadır; tabakalaşma ve prekarya konularında çalışmaktadır

Cengiz Yanıklar, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesidir; tüketim, toplumsal değişme, toplumsal tabakalaşma, eğitim, toplumsal cinsiyet, sosyal ilişkiler ve internet alanlarında çalışmaktadır.

Cengizhan Yıldırım, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisat Bölümünde öğretim üyesidir; Türkiye ekonomisi ve makro iktisat alanlarında çalışmaktadır.

Cihad Özsöz, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; muhafazakar burjuvazi ve orta sınıf konularında çalışmaktadır.

Erhan Akarçay, Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; yemek sosyolojisi, gıda eşitsizliği, toplumsal tabakalaşma konularında çalışmaktadır.

Gül Özsan, İstanbul Üniversitesi Sosyal Antropoloji Bölümünde öğretim üyesidir; biyografi, aile tarihi, esnaf ve zenaatkâr anlatıları, Türkiye'de sınıf ve tabakalaşma, toplumsal cinsiyet ve Türk modernleşmesi konularında çalışmaktadır.

Hasan Tekgüç, Kadir Has Üniversitesi Ekonomi Bölümünde öğretim üyesidir; Türkiye için yoksulluk hesaplamaları, kadınların iş gücüne katılımı, kadın-erkek maaş farkı, sağlık politikası ve tarımsal ürün fiyatları konularında çalışmaktadır.

K. Cem Özatalay, Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; araştırmalarını ekonomi sosyolojisi, çalışma sosyolojisi, toplumsal tabakalaşma ve sınıflar, nicel veri analizi, neoliberalizm, sosyal politika ve sanat piyasası alanlarında yürütmektedir.

Kadir Yıldırım, iktisat tarihi, iktisadi düşünce tarihi, çalışma ilişkileri tarihi ve yenilik iktisadı gibi alanlarda çalışmaktadır.

Lütfi Sunar, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; sosyal teori, öteki, toplumsal değişim ve tabakalaşma konularında çalışmaktadır.

Meltem Yılmaz Şener, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; neoliberalizm, küreselleşme, toplumsal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet ve göç konularında çalışmaktadır.

Merve Betül Üçer, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalında araştırma görevlisidir; gençlik, müzik, orta sınıf ve duygular konularında çalışmaktadır.

Murat Yüksel, Ordu Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; spor sosyolojisi, tabakalaşma, eğitim alanlarında çalışmaktadır.

Nathan D. Martin, Arizona State University School of Social Transformation'da öğretim üyesidir; ekonomik sosyoloji, inançlar, eşitsizlik ve küreselleşme alanlarında çalışmaktadır.

Özgür Arun, Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümünde öğretim üyesidir; yaşlılık, eşitszlik, sosyo kültürel beğeniler alanlarında çalışmaktadır.

Seran Demiral, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloj Bölümünde doktora öğrencisidir; fantastik-kurgu, bilimkurgu türlerinde kitaplarının yanı sıra tabakalaşma ve çocuk sosyolojisi alanında çalışmaktadır.

Serdar Nerse, Batman Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; kentsel dönüşüm, toplumsal değişim ve kır sosyolojisi alanlarında çalışmalarda bulunmaktadır.

Taner Atmaca, Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümünde araştırma görevlisidir; eğitim sosyolojisi, eğitim sistemi, eğitim tarihi konularında çalışmaktadır.

Uğur Zeynep Güven, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; müzik sosyolojisi, kültür sosyolojisi, aile sosyolojisi, kent sosyolojisi ve iletişim çalışmaları alanlarında çalışmaktadır.

Yunus Kaya, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir; ekonomik sosyoloji, siyaset sosyolojisi, tabakalaşma ve küreselleşme alanlarında çalışmaktadır.

Z. Nurdan Atalay-Güneş, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir; iktisat sosyolojisi ve finans sosyolojisi, nitel araştırma teknikleri ve uygulamaları, istihdam ve sosyal politika alanlarında çalışmaktadır.

İkinci Baskıya Önsöz

Türkiye ekonomisinin yeni bir krizi yaşadığı bu günlerde (Eylül 2018) çok sayıda veri ve analiz gündeme geliyor. Büyüme, enflasyon, işsizlik, faiz oranları gibi ekonominin önemli göstergeleri hususunda farklı analizleri daima işitmek mümkün. Toplumsal yapıyı ele almak içn de suç oranları, okullaşma, hastalıklar, evliliki doğum, boşanma gibi çok önemli göstergeleri bulunmaktadır. Bu göstergeler bakımından da Türkiye toplumunun yapısal değişim denebilecek düzeyde önemli bir değişim içerisinde olduğu görülebilir. Bu anlamda son zamanlarda tüm bu göstergeler ve analizlerin üzerinde odaklandığı –çok görülmese de– kritik nokta artan eşitsizlikler ve değişen tabakalaşma yapısıdır.

Eşitsizlikler günümüzde hem küresel düzeyde hem de ulusal ölçekte toplumsal sorunları boylu boyun kesen önemli etkenlerden biridir. 1950'lerden itibaren gelişen sanayileşme, artan refah devleti uygulamaları eşitsizlikleri azaltmış ve özellikle ileri endüstriyel ülkelerde refahın tabana yayılmasına ciddi katkılar yapmıştır. Benzer bir eğilim yeni kalkınan ülkeler için de söz konusu olmuştur. Ulaşımın gelişimi, eğitim ve sağlık imkânlarına daha fazla erişim fırsatı gittikçe iktisadi kaynaklardan daha fazla istifade edebilen bir toplumsal yapı meydana getirmiştir. Ancak 1980'lerden itibaren yeni bir üretim modelinin gelişimi ile birlikte refah devleti gerilemeye, tabakalar arasındaki mesafeler açılmaya, küresel düzeyde ülkeler arasındaki farklılıklar çoğalmaya ve emeğin gelirdeki payı düşmeye, ekonomi gittikçe daha fazla sermaye merkezlii olmaya başlamıştır.

Türkiye toplumu da bu küresel değişimlere paralel olarak bir farklılaşma eğilimindedir. Değişen iktisadi yapıya, kritik eşikleri aşan şehirleşmeye ve uygulanan neoliberal

iktisat politikalarına bağlı olarak toplumsal yapıdaki en belirgin farklılaşma tabakalaşma yapısının hızlı bir biçimde değişimidir. Bu dönemde ekonomi büyüdü, toplam zenginlik arttı ancak hem bu zenginliğin paylaşımında hem de refahın oluşturulmasında çok ciddi sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Bu eşitsizlik ve paylaşım sorunu, toplumda farklı tabaka ve katmanların konumlarında değişimlere yol açtı ve neticesinde Türkiye'de toplumsal tabakalaşma konuları daha fazla tartışılmaya başlandı. Bu durumda sosyolojide oluşan kuramsal ve ampirik bilgi birikiminden ziyade, toplumsal yaşamda ortaya çıkan eşitsizlikler daha fazla rol oynamışa benzemekte. Türkiye'de son 30 yılda tabakaların daha fazla belirginleşmeye ve toplumsal yapının diğer unsurlarını da daha fazla etkilemeye başladığını görmekteyiz. Bunda ekonominin ve devletin geçirdiği büyük dönüşümlerin ve küresel sisteme entegrasyon çabalarının etkili olduğu söylenebilir. Bu süreçte eşitsizlik ve tabakalaşmaya dair makro göstergelerde (olumlu ya da olumsuz manada) çok büyük farklılaşmalar yaşanmasa da birbiri ile ilişki hâlindeki tabakaların sosyal tezahürlerinde önemli değişimler gerçekleşti. Bu dönemde özellikle kentleşmede yaşanan dönüşümler, hizmet sektörünün yükselişi, bilgi ekonomisinin gelişimi ve ekonominin finansallaşması gibi etkenlerden ötürü makro düzeyde sınıfsal şemalar çok değişmediği hâlde, her bir tabakanın kendi içindeki kombinasyonu ciddi biçimde farklılaştı. Bu değişimlere bağlı olarak geniş işçi sınıfı ve orta sınıf içinden değişik özellikler ve yönelimler gösteren katmanlar türedi. Bu katmanlar arasında sınıf-altı, prekarya, bilgi işçileri, yeni orta sınıf, küresel yönetici sınıf gibi toplumsal, iktsadi ve siyasi yaşamı yakından etkileyen katmanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla ciddi bir çözümlemeyi bekleyen bu farklılaşma ve çeşitlenmelerin detaylıca ele alınması ve tartışılmasına ihtiyaç vardır.

Elinizdeki kitap bu bakımdan bir giriş oluşturmak maksadıyla hazırlanmıştır. Konuya ilgi duyan araştırmacıların başlangıç çerçevesi olarak kullanabilecekleri eserin aynı zamanda meselenin temel bileşenlerini göstermesi bakımından başka verimli çalışmalara da zemin hazırlaması amaçlanmıştır. Elbette bu kadar geniş bir konunun bütün yönleri ile ele alınmasında çeşitli güçlükler bulunmaktadır. Dolayısıyla kitapta, tabakalaşma ve eşitsizlik alanında Türkiye açısından temel etkiye sahip olduğu düşünülen konuları ilgili güncel verilere dayalı olarak ele alan yazılara yer verildi. Böylece tabakalaşma ve eşitsizlik konusunda mevcut durumun gerçekçi bir resminin çekilmesine katkı sağlanarak sonraki çalışmalara zemin oluşturulmaya çalışıldı.

2016 yılında ilk baskısı yapılan kitap çık hızlı bir biçimde tükendi. Kitabı yenileyerek ve genişleterek yayımlama arzumuzdan ötürü ikinci baskısını ancak yapabiliyoruz. Kitaba altı yeni bölüm eklendi ve bu bölümlerin eklenmesinden ötürü artan hacmi dengelemek için iki bölüm de kitaptan çıkarıldı.

Bu kitabın hazırlanması fikri, lisansüstü düzeyde vermekte olduğum toplumsal yapı, değişim ve tabakalaşma temalı derslerde ortaya çıktı. Bu derslerde Türkiye'de tabakalaşma ve eşitsizliğin ele alınmasında önemli bir boşluk bulunduğunu gözlemledim. Bu süreçte pek çok ismin yardım ve teşvikini gördüm. Ancak bu ikinci cildin hazırlanmasında Merve Akkuş Güvendi'nin yardım ve destekleri kitabın gözden geçirilip yeni bir biçim almasında çok kolaylaştırıcı oldu. Kendisine borcum bir teşekkürün çok ötesindedir. Ayrıca kitabın yeniden tasarlanmasında büyük emek sarf eden Seyfullah Bayram'a da çok müteşekkirim. Umarım desteklerini hak edecek bir eser ortaya çıkmıştır.

Bu kitabı her gün nafakası peşinde şafaktan gece yarılarına kadar çalışan emekçilere adıyorum. Adaletin tecelli etmesi dileğimle…

Lütfi Sunar

01.10.2018 / Üsküdar